

Bela Mosia

Georgia, Zugdidi

Shota Meskhia State Teaching University of Zugdidi, Affiliated Professor

Conspiracy Theories and Folklore Narrative

Summary

Modern world folklore interestingly explores the idea of the folk foundations of conspiracy theories. As a collective phenomenon, conspiracy theories are to some extent related to the history of thought and become interesting in order to study the psychological or emotional state of a nation. It is associated with folk genres: fairy tales, hunting epics, myths, ancient weather management rituals, charms as the result of collective creativity. There is a worldwide tendency to pay more attention to different types of treatments with charms, phytotherapy and other similar remedies than to medicine based on research, facts and experiences. Legends that are most interestingly considered by world folklorists as an interesting genre feature of the real and the fiction.

Key words: conspiracies, folk genres, myths.

ბელა მოსია

საქართველო, ზუგდიდი

შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი

კონსპირაციული თეორიები და ფოლკლორული ტრადიცია

ჩვენი წინამდებარე სტატიის მიზანია კონსპირაციის როგორც მოვლენის, ჟანრისა თუ თეორიის ფოლკლორის პერსპექტივიდან დანახვა. კვლევა ინტერდისციპლინურია, იმდენად რამდენადაც ზეპირი გადმოცემები მუდმივად არის რელიგიური მსოფლხედვის, მწიგნობრული ტრადიციის, კულტურულ-ისტორიული პროცესების, სოციალური გარემოსა და სხვადასხვა ფსიქოლოგიური

მდგომარეობის შედეგი, ამდენად მათზე დაკვირვება არასდროსაა ერთ სფეროში მოსაქცევად იოლი. კონსპირაციული თეორიები არა ერთი წიგნის, სამეცნიერო ნაშრომის, ასობით ჟურნალის, გაზეთის, სხვადასხვა ბლოგების თემა გამხდარა. კონსპირაციის კულტურის ახსნა უცდიათ ისტორიკოსებს, პოლიტიკური მეცნიერების წარმომადგენლებს, ფსიქოლოგებს, სოციოლოგებს, ანთროპოლოგისა და ფილოსოფიის მიმდევრებს, ასევე ჟურნალისტებს, პოლიტიკის ექსპერტებს და ამჟამად ის უკვე მსოფლიო ფოლკლორისტა განხილვის თემაა.

ჩვენი კვლევის მეთოდად გამოყენებულია სამეცნიერო კვლევებზე დაფუძნებული მონაცემების შეჯერების, შედარების მეთოდი. წინამდებარე ნაშრომის მიზანი საჭიროებდა მთელი რიგი სამეცნიერო ნაშრომების განხილვას, ეროვნულ და საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით კვლევის შედეგების ანალიზსა და წარმოდგენას.

მითოსი როგორც აზროვნების სისტემა და გაზვიადებული და დაუჯერებელი წარმოდგენები სამყაროში მოვლენებისა და არსების შესახებ ქმნის აზროვნების სისტემას. აზროვნების რა სისტემასთან გვაქვს საქმე, როცა კონსპირაციული თეორიების გარშემო მიმოვიხილავთ მსოფლიო და ეროვნულ მოვლენებს და ვხედავთ მსგავსებას, განსხვავებას, მასშტაბებს, არეალებს, თუმცა სისტემა ისევ იგივე რჩება? ხომ არ არის კონსპირაციებიც აზროვნების ერთგვარი სისტემა, რომელიც ყველგან და ყოველთვის ბუნებრივი მოვლენაა და ის სულაც არ არის საშიში.

სიტყვა კონსპირაცია კარგად განსაზღვრული, გავრცელებული და დამკვიდრებულია ინგლისურ ენაში. „ის მომდინარეობს ლათინური *conspirare* სიტყვიდან და გულისხმობს „ერთად სუნთქვას“ (ბაიფორდი 2011: 20). კონსპირაცია რამდენიმე ადამიანის გაერთიანებაა საერთო შედეგის მისაღწევად, რომელიც უკავშირდება კრიმინალს, მკვლელობას და მისი ფართო გაგებით მსოფლიო სხვადასხვა შეთქმულებას, გადატრიალებას. რა არის ხალხის წარმოდგენით კონსპირაცია? „ზოგერთს სჯერა, რომ არსებობს მოჩვენებითი მსოფლიო მმართველობა, რომელიც წარმოდგენილია პოლიტიკური ელიტის, თავისუფალი მასონური ორგანიზაციის ან რომელიმე საოჯახო კლანის სახით მაგ: უინძორები და

როტშილდები და ისინი ერთად წყვეტენ ეკონომიკურ პოლიტიკას, საომარ თამაშებს, რომლითაც ცდილობენ მოაწყონ თავიანთის სასრებლო მსოფლიო, ხდებიან რა ამ უკანასკნელს ჩვენთვის საზიანოს“ (კონსპირაციული თეორიების ფილოსოფია 2014: 23). კონსპირაციის თანახმად ესენი მოქმედებენ: გარკვეული გეგმით, ნაბიჯ-ნაბიჯ საბოლოო მიზნისკენ. ის ყოველთვის ჯგუფურია და ნაკლებად ინდივიდუალური. მას მართავენ კონსპირატორები, რომლებსაც სურთ დასასრული, მაგრამ არა თავიანთი დასასრული. ამდენად ხშირად ეს შეუსაბამოა. წარმოუდგენელია როგორ შეიძლება დაასრულო საკუთარი დასასრულის გარეშე.

როდიდან იღებს სათავეს კონსპირაციული თეორიები? მსოფლიოს ცნობილი კვლევების მიხედვით მის დასაბამს საფრანგეთის რევოლუციას უკავშირებენ. დღეს არ დარჩა არც ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა მსოფლიოში – არჩევნების შედეგები, ეკონომიკური კრიზისი, საზოგადოების წევრების გარდაცვალება, ტერორიზმი, ბუნებრივი თუ ავია კატასტროფები, პოლიტიკური მკვლევლობები, სამხედრო კონფლიქტები, ბრიტანეთის სამეფო კარის მოვლენები, გავლენიან პოლიტიკოსთა მკვლევლობების სერიები, კომუნისმიდან ანტიკომუნისმამდე, მსოფლიოს უდიდესი ბანკები, მსოფლიოს დიდი ომები, მედიკამენტები და ნარკოტიკები, აზარტული თამაშები, ბიზნესი, მეტეოროლოგიური ანომალიები თუ გრიპის პანდემიები – რომლებიც არ გამხდარა კონსპირაციული სპეკულაციის საგანი. რომლის მონაწილე ხდებიან თვითონ პოლიტიკური ლიდერებიც კი. ისინი ხშირად მედიცინის მიღწევების პარალელურად ჩნდებიან და კონკრეტული მედიკამენტებისა და ექიმების მიმართ უნდობლობის საფუძველი გამხდარან. თითქოს ცალკეული დაავადებების ხელოვნურად წარმოქმნა აუცილებელია, რომ კონკრეტული მედიკამენტის ინდუსტრიას შეეწყოს ხელი. სხვადასხვა ინფექციებთან ერთად კონსპირაციული თეორიები ვაქცინებთან დაკავშირებით დაიწყო 1990-იანი წლებიდან პოლიომეღლიტის ვაქცინების გარშემო. კონსპირაციაა რასაც ხალხი ხედავს როგორც საშიშროებას და ამდენად ის ასოცირდება შიშთან. კონსპირაციული თეორიები ჩინეთის ღამურაზე, ბიოიარაღზე, 5G ინტერნეტის შესახებ, ბილ გეიტსის მონოპოლიაზე, კონსპირაციული თეორიები კორონა ვირუსის ტესტებთან და მის საწანააღმდე-

გო აცრებთან დაკავშირებით, შესაძლებელია ადამიანებს ამ თეორიებით სურთ შეამცირონ მოსალოდნელი საშიშროებები. მათ ხშირად უჭირთ დაიჯერონ რომ ცოცხალ სამყაროში მასობრივი მოვლენები შემთხვევით ხდება, ამდენად არიან მიდრეკილნი დაიჯერონ, რომ მსგავსი მოვლენების უკან დგანან „ძლიერნი ამა ქვეყნისა“ და მათვე ეკისრებათ მომხდარზე პასუხისმგებლობა. კონსპირაციული თეორიები ადამიანების კომფორტის ზონაა და ხანდახან მიიჩნევა, რომ მსგავსი თეორიები არც მათგან და არც საშიში. ხშირად საინტერესოც და იუმორისტულიც.

ხანდახან სრულიად მარტივად შეიძლება წარმოვიდგინოთ თუ რა იწვევს სხვადასხვა კონსპირაციებს. სამყაროშიც შემთხვევითი მოვლენები ხდება, ხოლო ადამიანებს აქვთ სურვილი მოვლენები ახსნან არა შემთხვევითობით, არამედ სხვადასხვა მაგიზმით ან იდუმალებით. ფსიქოლოგი ჟან ვილიემ ვან ფროიჯენი ვრცლად მსჯელობს კონსპირაციული თეორიების ფსიქოლოგიის შესახებ და დასკვნის სახით წერს, რომ „კონსპირაციული თეორიები არის ადამიანების ბუნებრივი ტენდენციის შედეგი დაყოს მსოფლიო „ჩვენ“ და საპირისპირო „ისინი“ კატეგორიებად, რომ დაიცვან თავიანთი სოციალური ჯგუფები გარე საფრთხეებისაგან“ (ფროიჯენი 2018: 63). ის მსჯელობს იმის გარშემო თუ რა ტიპის გარემოში შეიძლება გაჩნდეს კონსპირაციული თეორიები და მიიჩნევს, რომ ის სხვადასხვა პოლიტიკური რეჟიმის შედეგია, ამდენად სხვადასხვა ქვეყნის ხალხს შესაძლებელია განსხვავებული მიდრეკილება ჰქონდეს კონსპირაციებისადმი.

კონსპირაციები და კონსპირაციული თეორიები განსაკუთრებულია რელიგიის თვალსაზრისითაც. ქრისტიანული რელიგია უდიდესი განათლების, რწმენისა და ინტელექტუალური აზროვნების შედეგია, რომელიც ხშირად წარმოუდგენელია მასებში განხორციელდეს რეალურად. ამდენად, ხშირად ბევრი კითხვის ნიშანი რელიგიასა და ღვთის განგებასთან დაკავშირებით თავისთავად მოიზარებს კონსპირაციას, მხოლოდ მშვიდობიანსა და თვინიერს. როდესაც ადამიანებს ვერ აუხსნიათ რატომ ემართებათ კარგებს ცუდი, რატომ ისჯებიან უკეთილშობილესი ადამიანები სხვადასხვა დაავადებითა და აუტანელი გარდაცვალებით, ადამიანებს უბიძგებს დაიჯერონ კონსპირაციები, თითქოს უფლის ან

ემშაკის ნებითაა განსაზღვრული ესა თუ ის მოვლენა და ჩვენ არ შეგვიძლია გავიგოთ ისინი სრულად.

ყოველი ზემოთქმულს ემატება კოლექტიური აზროვნების, კოლექტიური შემოქმედების სფერო, ფოლკლორი. ამჟამად ჩვენი ინტერესის სფეროა კონსპირაცია, როგორც ფოლკლორის სახეობა. თუ ფოლკლორი აღიქმება, როგორც ინდივიდუალური და კოლექტიური შემოქმედების ერთობლიობა, მასთან ახლოსაა კონსპირაცია. კონსპირაცია და კონსპირაციული თეორია როგორც რეალურისა და წარმოსახვითის მაგალითები ლეგენდის ჟანრსაც უახლოვდება. კონსპირაციული თეორიები მიიჩნევა სოციალური ხასიათის თეორიებად, რომელიც არ ეკუთვნის ინდივიდს, არამედ კრებულს, კოლექტივს და თანაც ის ხშირად შეიჭრება ერსა და კულტურაში, გავლენას ახდენს ეროვნულ და კულტურულ მოვლენებზე. კონსპირაციული თეორიების, კორონა ვირუსის გარშემო გავრცელებული სხვადასხვა „ჭორის“ მიღმა ტიმოთი თანგერლინი თავის მოხსენებაში ვრცლად საუბრობს და წერს: „ფოლკლორულ ჭორსა და ლეგენდაზე დაკვირვებით, ჩვენ ვხედავთ, რომ უდიდესი რაოდენობა ნარატივისა გავრცელებული სოციალურ ქსელებში კორონა ვირუსის შესახებ, სტრუქტურით მსგავსია, როგორიცაა *ორიენტაცია* (ვინ, რა, სად და როდის), *გართულებული მოქმედება: სტრატეგია* (გამოსავალი საფრთხის თავიდან ასაცილებლად) და *შედეგი* (ამ სტრატეგიის გამოყენება საფრთხის წინააღმდეგ)“ (თანგერლინი 2020: 282). იმავე შრომაში ტიმოთი თანგერლინი წარმოაჩენს შეთქმულების თეორიების სტრუქტურულ ჩარჩოს: „შეთქმულების თეორიების კოტექსტში, წინასწარმა კვლევებმა წარმატებით უჩვენეს, რა მარტივადაა სუბიექტი-ზმნა-ობიექტი წყობა მორგებული რთულ და ფართო მოდელს შეთქმულების თეორიისას“ (თანგერლინი 2020: 284).

კოლექტიური აზროვნება არასდროსაა უცვლელი, რაოდენ ლოკალური და ვიწრო არ იყოს ის. შეთქმულების თეორიები არასდროსაა სრული თხრობა, მაგრამ მუდმივი გამეორება, მუდმივად კოლექტივში გავრცელება მას უნახავს მდგრადობას. ფოლკლორში სიუჟეტების მდგრადობა გამოწვეულია კრებულის კუთვნილებით. სიუჟეტის მდგრადობა სხვადასხვა შეთქმულების თეორიებშიც სწორედ მათი გავრცელების, კოლექტივში ღრმად დამკვიდ-

რების შედეგია. იქ შეიძლება ბევრი რამ შეიცვალოს, ბევრი რამ დავიწყებას მიეცეს (კონკრეტული ფაქტები, პიროვნების შესახებ დეტალები), მაგრამ საერთო უბედურება, მოსალოდნელი კატასტროფა, თავდაცვა და ბუნებრივი თვითგადარჩენის ინსტიქტი მთელ რიგ სიუჟეტებს უნარჩუნებს მდგრადობას. ფოლკლორის ჟანრების მსგავსად აქაც გადარჩება რაღაც მთავარი, მის ირგვლივ კი იცვლება სიუჟეტები. თხრობის მანერა, დინამიკა, ფორმა, თავისთავად საინტერესოა მსგავსი თეორიების ფოლკლორული საფუძვლების კვლევის თვალსაზრისით. ის მოიცავს ინფორმაციას რა გეოგრაფიულ არეალში, ვის მიერ და რა თემის გარშემოა ესა თუ ის კონსპირაცია, შეთქმულება. რიჩარდ როპერმა მიაქცია ყურადღება იმას, რომ კონსპირაციული თეორიები ფოლკლორის, ზღაპრების, მითებისა და ჭორების მსგავსად ვრცელდება, თუმცა აღნიშნა, რომ ეს აიხსნება წარსულით, როცა სიმართლე არ იყო ასე ხელმისაწვდომი, მაგრამ იქვე დასვა კითხვა: როგორ შეიძლება ფოლკლორი, მითები, ზღაპრები, ჭორები აყვავდეს სამყაროში, სადაც სიმართლე ამდენად ცხადი და ხელმისაწვდომია? (როპერი 2008: 11). განვიხილოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი პარალელი. „კონსპირაციული თეორიების არსებითი პრინციპი ის არ არის, რომ ის სინამდვილეში ხდება, არამედ ის, რომ ისინი ისტორიის მამოძრავებელი ძალაა“ (ზაიფორდი 2011: 33-34). ამ თვალსაზრისითაც ის ზღაპრის ფენომენს უახლოვდება. ზღაპრის მთავარი არსი ის კი არ არის, რომ ის, რაც მასშია მოთხრობილი სინამდვილეში ხდება, არამედ ის, რომ ის არის კოლექტივის აზროვნების მამოძრავებელი ძალა. ზღაპრებსაც აქვთ მუდმივად კვლავწარმოქმნის პროცესი. კონსპირაციები ანუ შეთქმულების თეორიები შეიძლება დავყოთ იმის მიხედვით თუ რამდენად შეიძლება ისინი იყვნენ მიახლოებული ფანტაზიის, ყოველდღიური ცხოვრებისა თუ სხვადასხვა ზებუნებრივი არსებების შესახებ წარმოდგენებთან. კონსპირაციების სიუჟეტური დაყოფა ძნელია, იმდენად რამდენადაც მათ სრული სიუჟეტი არც ერთს არ აქვს, მაგრამ ადვილია მათში საინტერესო ფანტასტიური, ყოველდღიური, დაუჯერებელი თუ დამაჯერებელი ელემენტების დანახვა. ამ უკანასკნელით ის ლეგენდებს უფრო უახლოვდება, ვიდრე ზღაპრებს.

კონსპირაციული თეორიების ანალოგებია სამონადირეო ეპოსის ფარგლებში. მონადირეების მიერ აღმოჩენილი უცნაური არსებები. სხვადასხვა არსებები, რომლებიც დადიან ტყეში, ხვდებიან მონადირეებს. სხვადასხვა მითოსურმა არსებამ შექმნა ხანგრძლივი რწმენა ზღაპრული არსებების შესახებ. სხვადასხვა პარანორმალური მოვლენა. გარდაცვლილთა სულების, ეშმაკებთან წილნაყარი ქალების, ზებუნებრივი მოვლენების შესახებ ფოლკლორული მასალები. ადამიანები საკმაოდ ხშირად ბრაზდებიან ამინდზე, როდესაც შვებულების ან დასვენების დროს აღმოჩნდება, რომ ამინდმა არ გაამართლა. ასეთ დროს ხშირია ჩივილი ბედის, გაუმართლებლობისა და თანამედროვე მსოფლიოში უკვე სხვადასხვა სააგენტოების მიმართაც, რამეთუ ხალხის წარმოდგენით ისინი იწვევენ წვიმას, თოვლს, ამინდს მართავენ ხელოვნურად კონკრეტულ ადგილას კონკრეტული მიზნისთვის და ეს ხშირად საპირისპირო ამინდს იწვევს ცალკეულ გეოგრაფიულ ადგილებში. ამინდის მართვის რიტუალები არ არის ახალი. ზეესი (საბერძნეთი), იუპიტერი (რომაული) და თუნდაც ქართული ელია ამინდის მმართველები არიან და ადამიანები ხშირად მათით ხსნიდნენ ამინდის ცვლილებას და მათგან გამოითხოვდნენ სასურველი ამინდის მართვას. საინტერესოა კონსპირაციები სხვადასხვა ჯადოებისა და თილისმების შესახებ, რომლებსაც ხშირად სასიყვარულო მიზნით მიჯნურები მიმართავენ. ადამიანებს სჯერათ, რომ ერთი შესაძლებელია სიყვარულის სამიზნე გახდეს მეორის მხრიდან ჯადოს, თილისმის ან დასალევი სახით მიცემული სითხეების გავლენით, მათივე რწმენით საჭიროა ჯადოსა და თილისმის, რომლებიც უმეტესად უხილავია, მოხსნის რიტუალებისა და საიდუმლო საქმიანობის წარმართვა. აღნიშნული კონსპირაციები 21-ე საუკუნისთვისაც ისევეა დამახასიათებელი, როგორც სამონადირეო ეპოსის სიუჟეტებისთვის. მონადირის ქალ-ღმერთს გამიჯნურებული მონადირე სასიყვარულო საიდუმლოს ინახავდა. საჭიროა მიპარვით სასიყვარულო ურთიერთობისას ქალ-ღმერთისთვის რძის შესხურება, მისთვის თმის მოკვეთა რომ მას მაგიური ძალა დაეკარგა. ამ ტიპის სიუჟეტებისთვის დამახასიათებელია სხვადასხვა ზებუნებრივი არსე-

ბებისაგან საფრთხის მოლოდინში რწმენა-წარმოდგენების ჩამოყალიბება ტყისა თუ წყლის მეფე ქალების შესახებ.

სხვადასხვა კონსპირაციები მოზარდების მხრიდან მოწყობილი საიდუმლო სერობების შესახებ სასაფლაოებზე, რომლებიც მიეწერება ცალკეული სექტანტური მოძრაობის რიტუალებს. მსგავსი ტიპის მასალას ვხვდებით წარსული ისტორიიდან, როცა სხვადასხვა ეპიდემიის გავრცელებას აბრალებდნენ ადამიანს ან ადამიანთა დაჯგუფებას და მათ როგორც ეპიდემიის მიზეზებს ცეცხლში წვავენ. კონსტანტინე გამსახურდია „დიდოსტატის მარჯვენაში“ სახლთუხუცესი რატის მელის ტვიფართ დადაღვის მიზეზს ჟამიანობას მიაწერს. ისევე როგორც ჟამის სვირინგების გამოჩენა მიეწერა ფარსმან სპარსს, რისთვისაც დადაღეს მწვალეული და ეშმაკთან წილნაყარობით ბრალდებული ფარსმანი. ფოლკლორში ხშირია ქალების მაქციაობის კონსპირაცია, როცა ქალი კატის სახით მაქციაა და ხშირად ჯადოქრობაშია ბრალდებული. ჯადოქრები, კუდიანები, მაქციები და სხვადასხვა ზებუნებრივი ძალის მატარებელი ადამიანები ისჯებოდნენ ცეცხლში დაწვით. თანამედროვე კონსპირაციები აღნიშნულ სისასტიკეს არ იცნობს. ცალკეული სასამართლო პროცესები მხოლოდ არკვევენ რამდენად შეიძლება მათი ბრალდება იყოს რეალური.

როდესაც კონსპირაციული თეორიების ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს განიხილავენ, ხშირად უსვამენ ხაზს ადამიანებში გავრცელებულ ტენდენციას უფრო მეტი ყურადღება დაუთმონ სხვადასხვა ტიპის მკურნალობის მეთოდებს შელოცვების, ფიტოთერაპიის და სხვა მსგავსი საშუალებებით, ვიდრე მედიცინით, რომელიც კვლევებს, ფაქტებსა და გამოცდილებებს ემყარება. საინტერესოა პასუხი კითხვაზე: შელოცვებისადმი ნდობა გაპირობებულია მედიცინის არარსებობით თუ საქმე გვაქვს ფსიქოლოგიურ მოვლენასთან – არ ვენდო, რაც არ ვიცი? თუ მე არ ვიცი მეცნიერების, ფაქტებისა და კვლევების შესახებ, შესაბამისად არ ვენდობი მას. მაშინ როგორ შეიძლება ენდოს შემლოცველს, როცა მისი ზებუნებრივი ძალაც უცნობია ჩემთვის? შელოცვების მსგავსია დამოკიდებულება ექსტრასენსების მიმართ. ისინი სულიერი მკურნალები არიან და ხშირად მძიმე ონკოლოგიური პაციენტები ამტკიცებენ, რომ ისინი განიკურნენ მათი დახმარებით, თუმცა მათ

ვერ აუხსნიათ რამ განაპირობა სხვადასხვა სიმსივნის რემისია, რაც ხშირად სრულიად ბუნებრივადაც ხდება.

ძალიან საინტერესოა კონსპირაციული, შეთქმულების თეორიების მრავალფეროვნების საკითხი. კვლევამ დაგვანახა, რომ ისინი შეიძლება ფანტაზიის სფეროს, კონკრეტული ადამიანის გარშემო გაზვიადებებს, ზებუნებრივ არსებებს, კონკრეტული საფუძვლის მქონე ისტორიულ მოვლენებს, მაგიის სფეროს, მოიცავდნენ. რამდენიმე მათგანი უფრო გამძლე აღმოჩნდა დროსა და სივრცეში, ზოგიერთი მხოლოდ მოკლე დროში და კონკრეტულ არეალში შეიძლება არსებობდეს. ბევრ მათგანს ახასიათებს კონკრეტული ჯგუფებისადმი მიკუთვნების ტრადიცია. ადამიანები, როგორც ჩანს, ეპოქალური განვითარების ფონზეც კი არიან მიდრეკილნი კოლექტიური აზროვნებისკენ, აქვთ ტენდენცია მიეკუთვნონ გარკვეულ ჯგუფებს, რომლის უკან დგას თავდაცვის, ურთიერთგატანის, თვითგადარჩენის, საფრთხის თავიდან აცილების სურვილი. კონსპირაციული თეორიები სამყაროს სამივე სკნელს წვდება და თანაბრად მოიცავს საშიშროებას მიწიდან, ზეციდან თუ ქვესკნელიდან. რაც ნაკლებია რეალური ცოდნა მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით, მით მეტია ტენდენცია კოლექტიური აზროვნება დაუბრუნდეს წარსულს, თვითდაგარჩენისა და თავდაცვის, სამყაროს მოწყობის ფანტასტიურ გზებს. კორონა ვირუსისგან თავდაცვის საშუალებად ხშირად ისმოდა ხალხური ბატონებისგან თავის დაცვის მსგავსი პოზიტიური განწყობის შემცველი მოწოდებები როგორც მედიცინის ისე სახელმწიფო ლიდერებისაგან, რომლებსაც ხალხი მიმართავდა, მათ შორის იყო: პოზიტიური განწყობის შექმნა, ნაკლები მიმართვიანობა მედიკამენტებისადმი, რომლის მიზეზი ხშირად პაციენტის შინაგანი ძალების გააქტიურება იყო, თუმცა ხშირად ხალხის მხრიდან აღიქმებოდა, როგორც ბატონებისგან თავის დაცვის აუცილებელი პირობა. შეთქმულების თეორიების წრე შემდეგნაირად შეიძლება შევკრათ: საფრთხე – თავის დაცვა – ჩვენ (კრებული).

თუ კარგად ვაკვირდებით კონსპირაციული ანუ შეთქმულების თეორიების სისტემას, ყველგან ერთია თვითგადარჩენა, თავდაცვა, დამნაშავეისა თუ დამნაშავეთა ჯგუფის დასახელება, კონკრე-

ტული პირების გარშემო მოსაზრებების აგება, მხოლოდ ადგილი, დრო, სივრცე და მოქმედება განსხვავებული. ანუ მას აქვს მყარი და დროებითი ელემენტები. აქაც იჩენს თავს აკრძალვის დარღვევის შედეგად მიღებული სასჯელის იდეა, რომელიც ხშირად რელიგიითაცაა ნაკარნახევი, თუმცა რელიგიური და ფსიქოლოგიური თუ ხალხური საფუძვლები ცოდნის დეფიციტითაა გაპირობებული. მეცნიერება კი ამარცხებს ყოველივეს.

დამოწმებანი:

ბაიფორდი 2011: Byford J. *Conspiracy Theories*. A critical Introduction by Jovan Byford, Palgrave Macmillan, 2011.

თანგერლინი 2020: Tangerlini T. *Conspiracy in the time of corona: automatic detection of emerging COVID-19 conspiracy theories in social media and the news*, article in Journal of Computational Social Science. November, 2020.

კონსპირაციის თეორიები ამერიკის ისტორიაში 2003: *Conspiracy Theories in American History an Encyclopedia*, volume 1, A-L, Edited by Peter Knight, 2003.

კონსპირაციული თეორიების ფილოსოფია 2014: *The Philosophy of Conspiracy Theories*. Matthew R. X. Dentith, Published Palgrave Macmillan, 2014.

ნიუტონი 2006: Newton M. *The Encyclopedia of Conspiracies and Conspiracy Theories*. 2006.

პროიიჯენ 2018: Prooijen J.W. *The Psychology of Conspiracy Theories*. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York: 2018.

როიპერი 2008: Roeper R. *Debunked! Conspiracy Theories, Urban Legends, and Evil Plots of the 21st Century*. Chicago: Review Press 2008.

უზეროლი ... 2019: Weatherall C. and J. O. *The Misinformation Age. How False Beliefs Spread*. New Haven & London: Yale University Press, 2019.

უშინსკი 2020: Uscinski. *Conspiracy Theories A Primer* by Joseph E. Uscinski. 2020.

ჰოდაპი ... 2008: Hodapp Chr., Kannon A. V. *Conspiracy Theories & Secret Societies for Dummies* by Christopher Hodapp and Alice Von Kannon, Wiley, 2008.

გულუბრყვილობის სოციალური ფსიქოლოგია 2019: *The Social Psychology of Gullibility. Fake News, Conspiracy Theories, and Irrational Belief*, Edited by Joseph P. Forgas and Roy F. Baumeister, published by Routledge, Published by Cambridge University Press 2019.